

Vzdělávací LISTY

01 | BŘEZEN 2015

TYRŠŮV DŮM

3-6

PRŮVODCE

**Průvodce po historii
Tyršova domu v Praze
a jeho okolí**

7

PAMĚTNÍ KÁMEN

**Co ukrývá
pamětní kámen
ve zdi Tyršova domu**

8-9

ZAJÍMAVOSTI

**Zajímavosti
ze života Tyršova domu**

10

LOTERIE

**Loterie na podporu
stavby Tyršova domu**

11

PSALO SE

**Psalo se
v Sokolském věstníku
před devadesáti lety**

Vážení čtenáři,

v loňském roce vzdělávatelský odbor připravil k vydání pod názvem Vzdělávatelské listy novou přílohu časopisu Sokol, která navazuje na časopis Sokolský vzdělávatel, který se v minulosti stal neoddělitelnou součástí spolkového tisku. První vydání nově vytvořených Vzdělávatelských listů bylo věnováno především přípravám Památného dne sokolstva a přispělo tak ke zdárnému průběhu loňských akcí, které vyvrcholily pietním shromážděním v Tyršově domě, kterého se zúčastnila řada významných představitelů obou komor parlamentu, vlády ČR i dalších společenských a sportovních organizací. Tato akce dle vyjádření pozvaných hostů spolu s řadou obdobných pietních akcí, které se konaly v župách a tělocvičných jednotách, bezpochyby důstojně připomenula památku tisíců členů naší organizace, kteří položili život v zájmu prosazování sokolských a demokratických myšlenek. A současně významně napomohla naší snaze prosadit 8. říjen jako Památný den ČR.

V úvodu loňských Vzdělávatelských listů jsem vyjádřil přesvědčení, že vydávané číslo nebude poslední a že o dalších vydáních rozhodne nejen aktivita naší nově vytvořené redakční rady, ale i zájem vás, čtenářů. Jsem proto rád, že loňské příznivé ohlasy na Vzdělávatelské listy vyústily ve skutečnost, že dnes dostáváte do ruky jejich další vydání, tentokrát zaměřené na další významnou událost připadající na rok 2015.

Letošním vydáním si připomínáme, že před 90 lety na jaře roku 1925 byl za přítomnosti prezidenta republiky T. G. Masaryka slavnostně otevřen opravený a dostavěný areál Tyršova domu. Proto jsou dnešní Vzdělávatelské listy věnovány připomenutí této stavby, která dodnes slouží účelům, pro které byla před 90. lety postavena, a současně je i připomenutím historických událostí, kterými za uvedené období naše republika prošla a které se významně odrazily v historii tohoto objektu.

Vzdělávatelský odbor se rozhodl, že letošních oslav nevyužije pouze na připomenutí jubilea Tyršova domu, ale také k tomu, aby sokolská i nesokolská veřejnost obrátila svou pozornost ke stovkám tělocvičen a sportovních zařízení, které v současné době vlastní jednoty a případně župy.

Snahou je upozornit na historickou cenu sokoloven, které často patří k tomu nejvýznamnějšímu, co v mnoha obcích nebo městech z architektonického pohledu dnes stojí, a současně připomenout, že stavba těchto objektů stála často nezměrné úsilí našich předků, kteří z vlastních zdrojů a svépomocí tyto objekty budovali. A to nejen pro tělocvičné a sportovní potřeby svých spoluobčanů, ale také jako budovy, které budou prostředkem pro šíření sokolských myšlenek a ideálů. Proto je dnes velmi důležité, aby se sokolská veřejnost co nejdříve distancovala od jednotlivců a na ně navázaných skupin, kteří se pod záminkou nepravdivých informací snaží o vyvedení sokolských jednot ze svazku spolku s cílem získat neomezenou moc nad hospodařením s majetkem. A to vše ještě pod záminkou obhajoby sokolských zásad. Lze jen věřit, že budou urychleně ukončeny soudní spory, které jasně ukáží záměry a snahy těchto lidí, kteří nebudou mít další následovníky.

U příležitosti uvedeného jubilea vzdělávatelé žup vloni na svém podzimním zasedání vyhlásili rok 2015 rokem sokolské architektury. Z řady připravovaných akcí zmíníme mimo oslav spojených s výročí otevření Tyršova domu i Noc sokoloven, která se uskuteční 11. září 2015. Tato akce, která bude uspořádána ve spolupráci s ostatními odbornými útvary, by měla zpřístupnit širší veřejnosti vnitřní prostory a případně i historii sokoloven a současně jí umožnit blíže poznat dění, které zde probíhá. Z dlouhodobějšího záměru, který by měl být v letošním roce zahájen, je pak snaha o zmapování všech sokolských sportovních zařízení včetně pořízení dokumentace z hlediska jejich architektonického, případně historického významu.

Lze si jen přát, aby akce připravované v rámci letošního Roku sokolské architektury měly příznivý ohlas ve veřejnosti a aby předkládané vydání Vzdělávatelských listů k tomu co nejvíce přispělo.

Zdeněk Mička, vzdělávatel ČOS

Časopis SOKOL – Vzdělávatelské listy – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská
Adresa redakce: ČOS, tiskové oddělení, Újezd 450/40, 118 01 Praha 1, tel. 257 007 332, e-mail: zkubin@sokol.eu
Redakce: Zdeněk Kubín, Kateřina Wägerová | Tisk: Tiskárna Macík Sedlčany | Informace o časopisu podává a objednávky vyřizuje redakce. Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Za věcný obsah článků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo příspěvků upravovat, krátit, nebo komentovat | MK ČR E 17339, ISSN 0489-6718

Pohled na Michnův palác a quarré; perspektivní plán Prahy, Josef Daniel Huber, 1769, Rakouská národní knihovna, výřez

O pět let později, v dubnu roku 1335, moravský markrabě Karel, budoucí král a císař, schvaluje ostrovskému klášteru koupi „dvora Lubně ve vesnici u jeptišek a kláštera sv. Jana a svaté Anny na Újezdě v Praze“. I tento dvůr Lubeň mohl také stávat v prostorách dnešního Tyršova domu. Schallerův popis Prahy z 18. století zmiňuje, že na zahradě zbrojnice (budoucího areálu Tyršova domu) se nachází pustá a prázdná budova jakéhosi kostela. O více jak sto

let později se při úpravách letního cvičiště opravdu našlo zdivo jakési kaple, které bylo ale opět zasypáno. Je možné, že se jednalo o kostelík, nejspíš sv. Anny, který zde kdysi při klášteřu stával.

Zastavení druhé: Éra Michnů z Vacínova

Nejvýraznější přestavby, které jsou n Tyršově domě viditelné dodnes, pocházejí z období raného novověku. V letech 1616–1618 získává celý areál Jindřich Matyáš Thurn (1567–1640). Luterán nemluví česky, jehož předci se původně jmenovali Torriani. Po patnáctileté službě v císařské armádě kupuje Matyáš panství Veliš a tím získává inkolát – obyvatelské právo. Patří k iniciátorům druhé defenestrace (1618). Po bitvě na Bílé hoře nabízí své služby císaři. Je odmítnut a do konce svého života zůstává zarytým nepřítelem Habsburků. Po bitvě na Bílé hoře byl veškerý Thurnův majetek konfiskován. Jeho manželka Zuzana, rozená z Tiefenbachu, na základě žádosti, aby jí bylo vráceno alespoň její věno, získává újezdský dům zpět a prodává

jej za 10 000 kop grošů míšenských Pavlu Michnovi z Vacínova. Dům musel být během krátké doby zveleben, protože před tímto prodejem byla jeho cena výrazně nižší. Pavel Michna z Vacínova získává další majetky v okolí dvorce. Tato snaha vypovídá o jeho velkorysých plánech na změnu dvora v palác se zahradami. Plány se však podaří zrealizovat jen zčásti. Jejich velkolepost je nesporná, ale nedokončená. Palác zůstává majetkem rodu jen necelých padesát let. Skvostem zůstává dodnes. Nepoctivě získané finanční prostředky štěstí nepřinášejí ani v 17. století.

Palác, jehož historie nás zajímá, zůstává v držení rodu do roku 1673, kdy je prodán. Z rodu Michnů ve vztahu k paláci jsou zajímaví jen dva muži. Pavel a Václav, otec a syn. Vlk a beránek. Závratná kariéra Pavlova je jen dočasná. Strmý pád Václavův je trvalý. Následující historická fakta ukazují, že získává ten s povahou vlčí. Beránek jenom ztrácí, i když se snaží pověst rodu zachránit. Nezachrání. Je pozdě. Soumrak rodu se nezadržitelně blíží.

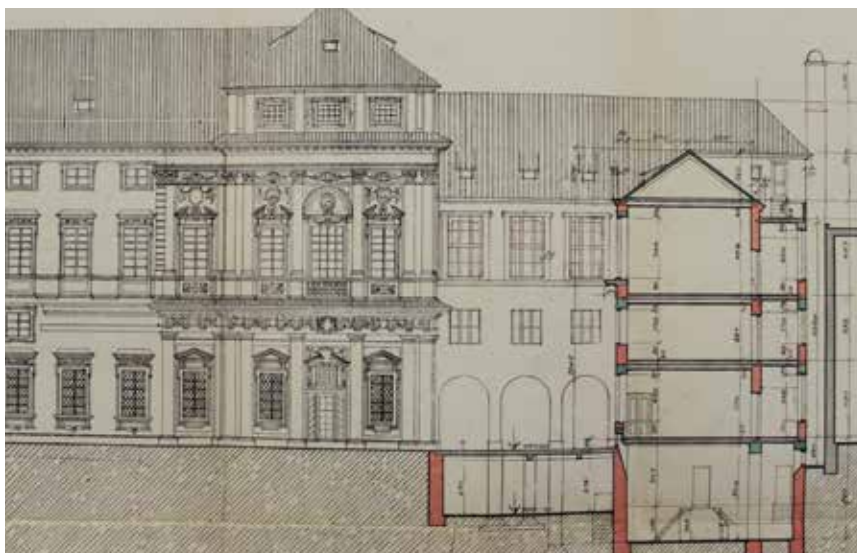
Prezident T. G. Masaryk na střeše Tyršova domu

Zastavení třetí: Přeměna zbrojnice v Tyršův dům

V roce 1767 se majitelem výstavního paláce stal c. k. rakouský erár a za dva roky na místě původních zahrad před palácem vystavěl čtyřstrannou nízkou budovu nové zbrojnice, tzv. quarré (kvadrát). Palác sloužil jako sklad a výrobní střeň zbraní. Během tohoto období bylo do stavby budovy necitelně zasahováno. V roce 1914 byla zbrojnice předána městu Praze, ale příslušníci armády ji definitivně opustili až v roce 1921. Palác, který v té době měl čtyři křídla, příčný spojovací trakt, rizalit a tři nádvoří, koupila v zdevastovaném stavu v roce 1921 Československá obec sokolská. Proběhlo zaměření koupených budov a vypsal se soutěž na projekt Tyršova domu. Z 23 návrhů první cenu získal architekt František Krásný, s kterým se v roce 1922 uzavřela smlouva. Stavba, v které se počítalo i se zimním bazénem, mohla začít. Úplně nově se postavila budova tělocvičny, do které byly v roce 1923 vloženy pamětní kameny. Severní a východní křídlo se protáhlo, čímž došlo k uzavření severního nádvoří ze všech stran a tělocvična se propojila s Michnovým palácem. Quarré bylo zbořeno a na jeho místě vzniklo letní cvičiště. Slavnostní otevření Tyršova domu, jehož 90. výročí letos slavíme, proběhlo ve dnech 23. a 24. května 1925. Na oslavách byl přítomen i prezident Československé republiky Tomáš Garrigue Masaryk.

Zastavení čtvrté: Druhá světová válka

V nařízení z 12. dubna 1941 byla K. H. Frankem zastavena sokolská činnost od centrály až po jednoty. Sokoloven se nesmělo využívat a cvičiště jen ti, kteří nebyli sokoly. V provozu zůstaly jen sokolské biografy. Na základě tohoto nařízení byla uzavřena smlouva mezi policejním ředitelstvím, zástupci ČOS a Protektorátu Čechy a Morava ohledně využívání majetku ČOS. Správy se ujali pověřeni úředníci,

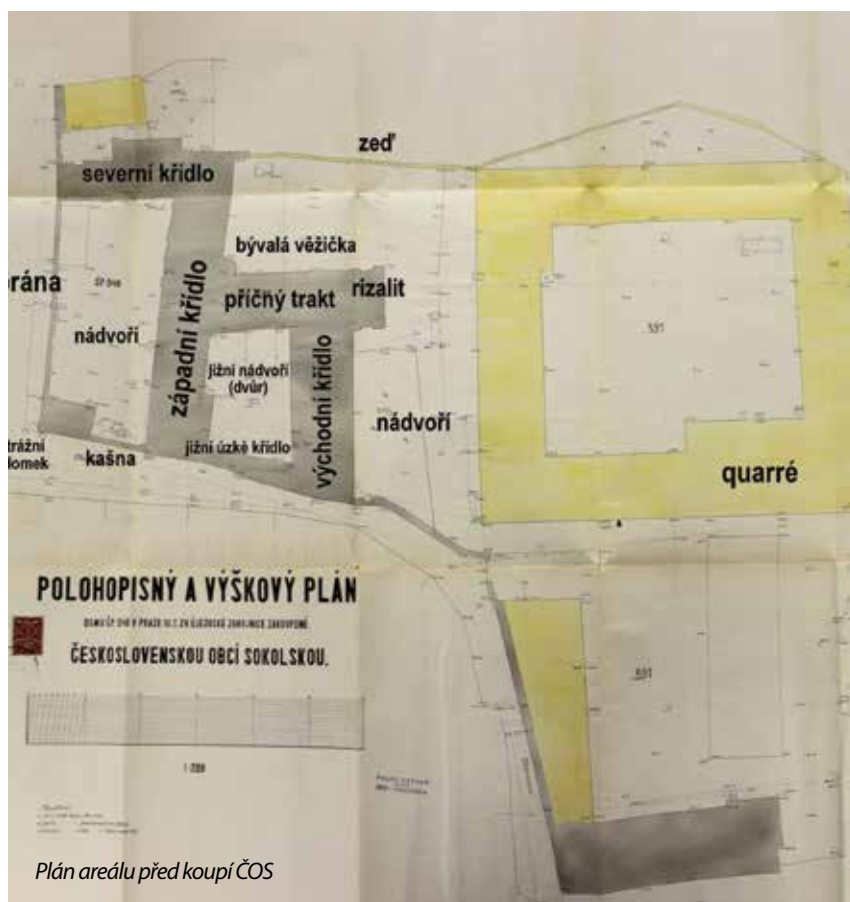
Plán adaptace a přístavby Michnova paláce z roku 1922

Lazaret ve velké tělocvičně Tyršova domu za II. světové války

Tyršův dům v roce 1923

Plán areálu před koupí ČOS

kteří obnovili chod Tyršova domu a proplácení mezd zaměstnancům. Podle smlouvy si některé místnosti pronajal Zemský úřad, tělocvična, cvičiště a další zázemní místnosti ministerstvo soc. věcí a zdravotní správy; plovárnu si najala organizace Hitlerjugend. Lůžka v ubytovacích prostorách sloužila příslušníkům branné moci a i nadále účastníkům různých kurzů. Mimo to i členům NSDAP. 8. října roku 1941 byla na základě výnosu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha veškerá sokolská činnost zakázána, Česká obec sokolská rozpuštěna a její majetek zabaven. Areál Tyršova domu přešel pod říšskou správu, která úzce spolupracovala s Hitlerjugend a NSDAP. Tyršův dům byl od 11. 10. do 17. 10. uzavřen a postupně posléze otevírán pro různé potřeby říšské správy. Veškerá sokolská výzdoba byla sundána a do budov bývalého areálu Tyršova domu se nastěhovalo několik nájemníků – Deutschen Arbeitsfront, Hitlerjugend, Ředitelství pošt, A. Špaka a jeho restaurace, firma Rustika, ministerstvo dopravy aj.

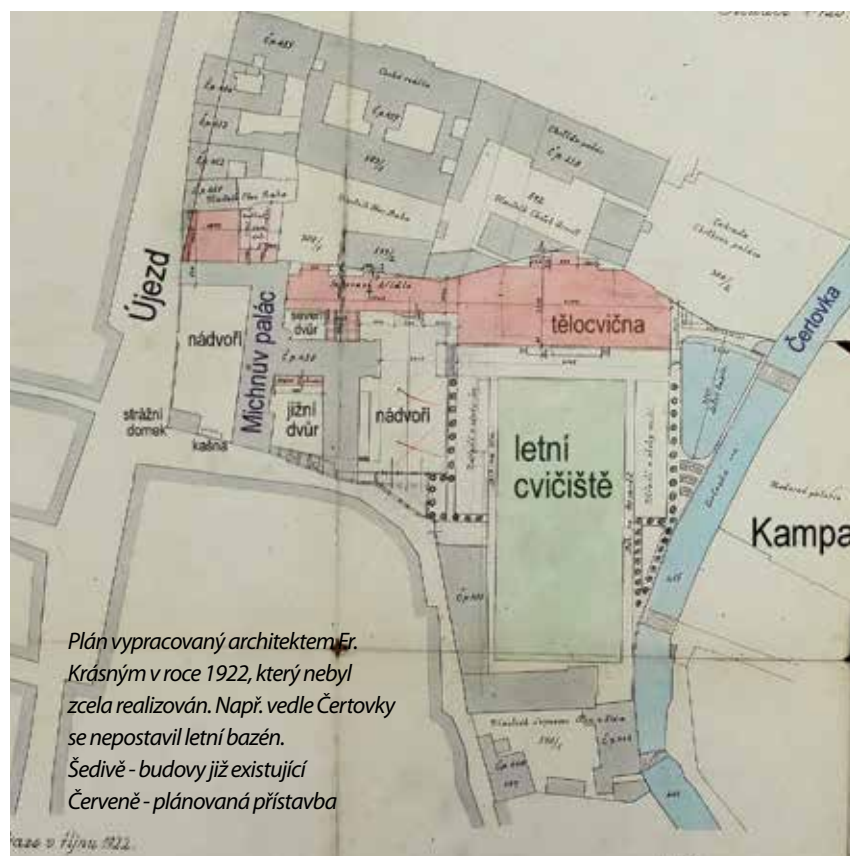
Od roku 1942 se ve sklepních prostorách budovaly kryty, jeden byl i v plovárně. Od roku 1943 a hlavně v roce 1944 sloužily některé místnosti jako vojenský lazaret, převážně pro prominentní zraněné.

Zastavení páté: Poválečná léta a současnost

Hned po válce v roce 1945 Československá obec sokolská převzala nazpět svůj majetek a likvidovala v něm napáchané škody. Odstraňovaly se pozůstatky lazaretu, místnosti se dezinfikovaly a uváděly do původního stavu. Po únoru 1948 Tyršův dům řídil Státní úřad pro tělesnou výchovu a sport. Ten rozhodl, že se do prostor Tyršova domu nastěhuje nově vzniklá vysoká škola – Institut tělesné výchovy a sportu.

Československá (nyní Česká) obec sokolská byla obnovena v roce 1990 a sídlí v Tyršově domě dodnes.

Kateřina Wágnerová a Zdeněk Bartůněk

Plán vypracovaný architektem Fr. Krásným v roce 1922, který nebyl zcela realizován. Např. vedle Čertovky se nepostavil letní bazén. Šedivě - budovy již existující
Červeně - plánovaná přístavba

CO UKRÝVÁ pamětní kámen ve zdi Tyršova domu

Chodíte-li často kolem jižní strany tělocvičny Tyršova domu v Praze, možná jste si povšimli, že se zde nachází jeden velký pamětní kámen a po jeho pravém a levém boku dohromady šest strážních kamenů. Ty byly převezeny z různých koutů nejen Československé republiky, aby zde ve slavnostní den 28. října 1923 byly okázale vloženy do základů nově budované tělocvičny.

Slavnostní den začal v dopoledních hodinách v Sokole Pražském proslovem náčelníka bratra Jindřicha Vaníčka. Ten měl na starost i průvod Prahou, který vycházel od první české sokolovny, dnešní Fügnerovy na Novém Městě pražském, a mířil do Tyršova domu. Zde návštěvníky uvítal proslovem starosta br. Scheiner a po něm zástupci jednotlivých zemí, odkud byly dovezeny strážné kameny. Svaz jihoslovanského Sokolstva přivezl kámen z Triglavu; Podkarpatskou Rus reprezentuje kámen z Černigu; s kamenem z Kriváně přijeli zástupci Slovenska a za české země byly do zdi vloženy kameny z Lysé hory, Radhoště a Řípu.

Po skončení slavnostních proslovů se starosta s členy předsednictva vydal ke stolku, na kterém ležela velká otevřená kovová schránka – ta, která bude po desetiletí, možná i staletí, ležet zazděná za pamětním kamenem a ukryvat v sobě pamětní listiny. Uzamkli ji a vložili do základů nové tělocvičny. Ve schránce se nachází okolo třiceti různých písemností. Namátkou jmenujme např. snahy o získání domu sokolstva, opisy projevů, plán starého stavu Tyršova domu a plán nových úprav, příručka pro činovníky, stanovy ČOS, Tyršův životopis, vzory průkazek, periodikum Cvičitelka, mnoho pamětních listů a jiné. Od té doby, co schránka byla zazděna v Tyršově domě, nebyla nikdy otevřena.

Pod strážnými kameny jsou výčnělky ze zdi trochu připomínající krakorce. Odhadněte, k čemu mohly sloužit. Nevíte-li, na jednom z přiložených obrázků naleznete odpověď.

Kateřina Wágnerová

*Kopie pamětní listiny župy pohronské
uložené do schránky pamětního kamene*

*Kopie pamětní listiny župy olomoucké
uložené do schránky pamětního kamene*

ZAJÍMAVOSTI ze života Tyršova domu

1. V původních plánech měla být velká tělocvična přepažena na dvě menší a bazén pod ní měl mít 50 metrů na délku. Nakonec je to obráceně. Tělocvična se zachovala v celé své velikosti a bazén se z technických a následně ekonomických důvodů postavil poloviční.

2. V období příprav na IX. slet v roce 1932 se v hlavní prodejně Tyršova domu prodávaly sletové upomínkové předměty. Mezi nimi i sletové cigarety, které ale byly považovány za nevhodný suvenýr, proto se jejich prodej přesunul do domečku na prvním nádvoří.

3. Ještě před slavnostním otevřením v roce 1925 vyhověla ČOS žádosti ministerstva financí a dočasně mu zapůjčila prostor v Michnově paláci, aby se zde přechodně mohly skladovat staré rakouské desetníky, zatímco se v Kremnici razily nové. Místnost byla uzavřena a zapečetěna. Peníze se do ní sypaly oknem.

4. Krátce po otevření Tyršova domu se zde na přelomu měsíce května a června roku 1925 konal kongres Mezinárodního olympijského výboru, na kterém se po 30 letech předsednictví vzdal Pierre de Coubertin funkce.

5. **Nejvýše položenou místností** ve starém paláci je Tyršův klub, kde bývala knihovna Československé obce sokolské, která měla před druhou světovou válkou přibližně 10 000 svazků. Za války si

sokolové větší část knihovního fondu poschovávali u sebe doma. Po válce byla knihovna obnovena. Nakonec tento knižní fond získala Fakulta tělesné výchovy a sportu Karlovy univerzity a je součástí její knihovny dodnes.

6. **Pod letním cvičišťem** se prováděl výkop pro potrubí, při kterém byly nalezeny úlomky středověkých kachlů, mince, dvě kostry mužů, jedné ženy a malá italská dýka. Díky tomu začaly vznikat legendy vážící se k nalezeným artefaktům. Překážky způsobené přírodními živly, které se vyskytly při stavbě, se přisuzovaly narušení klidu zemřelých.

7. **Mezi významnými návštěvníky** Tyršova domu byli např. spisovatel Alois Jirásek, sekretář bengálské sociální společnosti dr. Maitra z Kalkaty či zástupce ministerstva tělesné kultury z Káhiry. Z dalších zahraničních vysokých představitelů jmenujme např. bratra japonského císaře, prince Takamatsu s manželkou, člena tureckého parlamentu Hassana Beye či významného Čechoameričana a starostu města Chicaga A. J. Čermáka.

Kateřina Wágnerová

LOTERIE na podporu stavby Tyršova domu

„Už je vezou! Co jsme se na ně načekali! Co? Ale přece losy věcné loterie Tyršova domu! Je jich milion! Jsou pěkně složeny v balíčcích po stu kusech a uschovány v 10 zaplombovaných bednách.“

Tyto nadšené řádky byly napsány v Sokolském věstníku v červnu roku 1923, aby celému sokolstvu daly na vědomí zprávu, že losy na podporu stavby Tyršova domu v Praze byly odvezeny z tiskárny firmy Neubert na Smíchově. Grafickou podobu jim dal učitel na pražském UMPRUMU prof. Vratislav H. Brunner.

Jich účel byl zřejmý – finančně vypomoci s rozpočtem necelých 21 milionů korun na nové stavby a přestavby sokolského areálu v Praze. ČOS na tyto stavební práce využila hlavně výtěžku ze VII. všesokolského sletu v roce 1920, garančních podílů jednot, jiných různých

príspevků (např. příspěvky z povinně uspořádané akce ve všech jednotách) a právě zisku z loterie. Losů byl 1 milion, jeden stál 5 Kč. Výher bylo celkem 7 153 v celkové hodnotě 1 milion Kč.

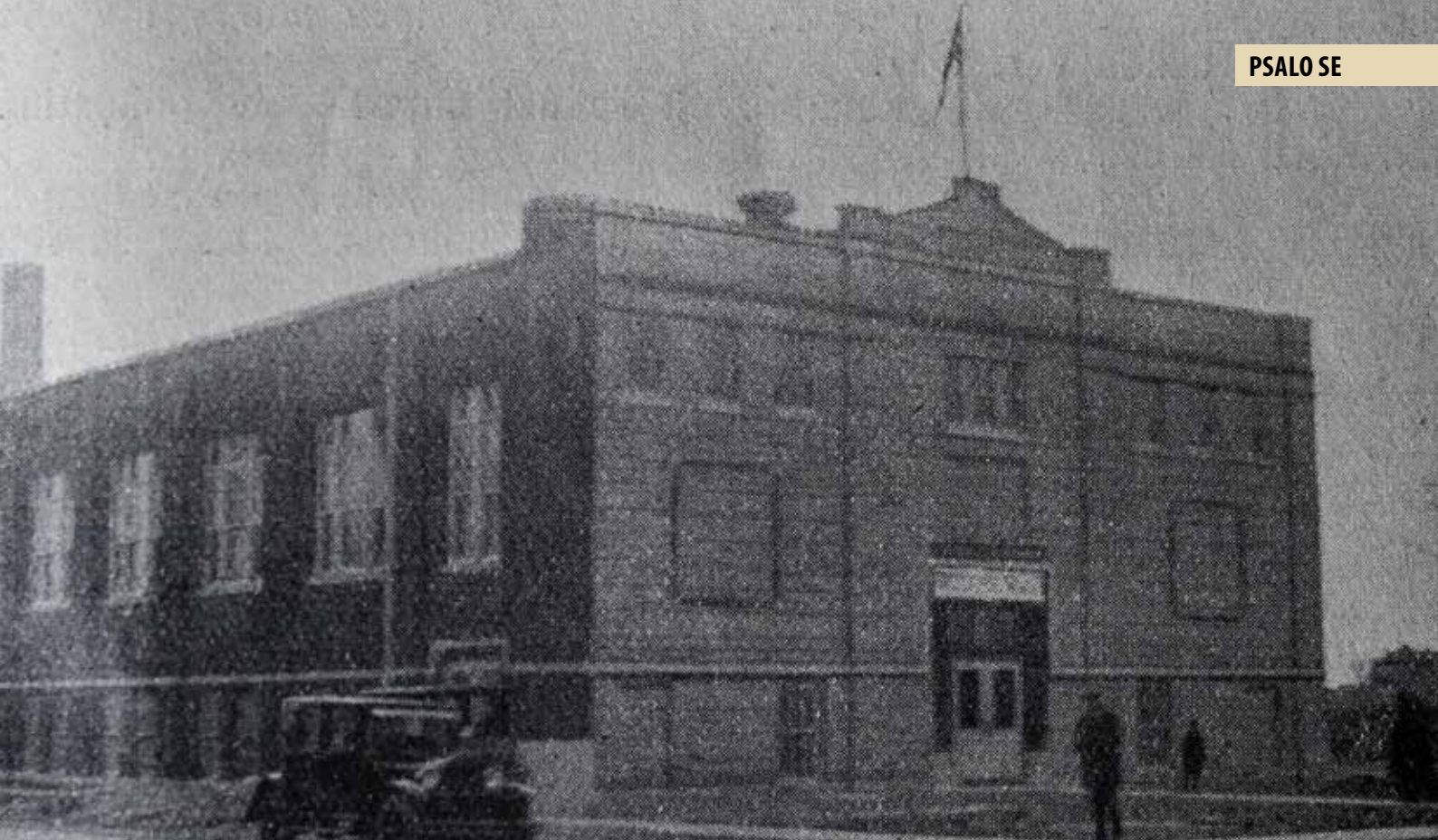

Přední a zadní strana losu.

Losování proběhlo 31. prosince 1923 v tažební síni loterijního úřadu krátce po 15. hodině a díky četnosti výher trvalo přes tři hodiny. Tah prováděly tři žačky Sokola Praha I. Díky pečlivé evidenci odeslaných losů se hned vědělo, do kterých koutů republiky tři hlavní výhry doputují. Všechny tři výherní losy byly našťastí i zakoupeny, a tak dnes víme, že největší radost měl hostinský a obchodník bratr J. Maděra ze Svatoucha u Svatky, který měl na výběr mezi hotovostí nebo autem, skvostem a zařízením do bytu v celkové částce 500 000 Kč. Mezi 100 000 Kč a skvostem si vybírala paní E. Biemanová z Prahy a třetím šťastlivcem byl bratr V. Masopust, rolník z Bukovna, který získal hotovost nebo piano s ložnicí/jídelnou v ceně 20 000 Kč.

Celkově loterie nebyla příliš úspěšná. Zisk byl 1,8 milionů Kč, ale očekávání byla dvojnásobná.

Kateřina Wágnerová

PSALO SE v Sokolském věstníku

PŘED DEVADESÁTI LETY

Výroční schůze tří největších jednot sokolských v Chicagu

Rok 2015 je Rokem sokolské architektury, a proto bychom rádi upozornili na krátkou zprávu z výroční chicagské schůze, kde se obdobně jako v Praze největší pozornosti těšila stavba nové sokolovny. Kromě toho je v článku zmíněn zajímavý migrační problém tamějších osadníků. Součástí krátké zprávy je i fotografie jedné z chicagských sokoloven.

„Dne 21. prosince 1924 konaly tři největší sokolské jednoty v Chicagu svoje výroční schůze, či valné hromady. Byly to jednoty Sokol Chicago, Havlíček-Tyrš a Sokol Slávský.

Sokol Chicago je jednou z nejstarších jednot amerických, má svoji velkou a krásnou budovu v ulici Kedzie, někdejší tepny české čtvrti. Tato výroční schůze byla památnou proto, že jednalo se na ní o spojení Sokola Chicago se Sokolem Havlíček-Tyrš v jednu mohutnou a velikou jednotu.

Hlavním důvodem jest, že z okolí Kedzie i z celého širého sousedství, stahují se krajané tak, jako tomu vždy v našich českých čtvrtích bylo, dále na západ, a na jejich místo tlačí se živlové jinonárodní, takže Sokol Chicago, jak tomu bylo i u jiných dřívějších jednot, které byly přinuceny posunout své působišťe – Sokol Slovanská lípa, Slávský atd. – musí pomýšleti na podřízení se těmuž neúprosnému zákonu o pohybu českého živlu na západ.“

„Velké pozornosti členstva těšily se ovšem zprávy předsedy a stavebního výboru

ohledně pokroku velikého podniku, ve který se Sokol Slávský uvázal, stavby nové budovy na 22. ulici a Lombard ave., která bude doposud největším národním podnikem amerických Čechů. S uspokojením byly přijaty zprávy, že stavba pokračuje, jak jen se dá očekávat, takže příštího roku bude již Sokol Slávský pod střechou nového a nádherného stánku.“

(Za mořem: Výroční schůze tří největších jednot sokolských v Chicagu, Věstník sokolský – List České obce sokolské, roč. XXVII., č. 3 z 22. 1. 1925, kráceno.)

ROK SOKOLSKÉ ARCHITEKTURY

